

FIGYELŐ

Móricz Zsigmond három arca

Móricz Zsigmond nevével gyermekkoromban találkoztam először. A „Zászlónk“ közölte friss kisdíjak történeteit. Már akkor megéreztem, hogy valami mást, igazabbat, mélyebbet kapok a megszokottnál s a magam számára felfedeztem Móricz Zsigmondot. Később megtanultam becsülni benne azt az író, aki beledobta a magyar irodalomba a falut, a maga zsiros, pálinkaszagú, primitív, de mégis nagyvonalú mivoltában. Az előtte járók és részben az utána következők is, nem tudtak — talán nem is akartak — szabadulni a népszínműtől, azoktól a lobogó golyocsban, cifra szűrben parádézó alakiktól, akikben lengő árvalányhaj bokrétájukról, kacskaringós beszédjükéről és végül kiadós, de mindég „szobatiszta“ káromkodásukról rögtön ráismerünk a magyar parasztra. Mire aztán jólesőt szoktunk sóhajtani, hogy:

— Jaj de csuda rendes fajta vagyunk!

Találkozni az ilyen „römök pariszt“-okkal persze csak a színpadon lehet.

Móricz Zsigmond irodalmi multja „hét krajcár“ volt, melyek közül hatot tudóvészes anyjával kapirgált össze innen-onnan: a ládafiából, a sublód fenekéről vagy a munkás apja nadrágja zsebéből; a hetediket úgy kapta ajándékba — egy koldústól. Ez a hét krajcár lett azután az a becses tőke, mellyel bevonult a magyar írás beérkezettjei közé. Gyerekkora óta magába

szívta az inség penészszagát, mely távol tartott tőle minden idegen befolyást. Olyannak mutatta a parasztot, amilyenek maga is látta és ismerte, minden sallang és cifraság nélkül. Az ő érdeme, hogy a magyar köztudatba bevonult a föld népe minden jó-rossz tulajdonságával együtt.

Munkásságának ebben a szakában harcos egyéniség volt: majdnem forradalmár. Éles szemével felfedezi a vizszásságokat s azokat a nagy művész virtuózításával s a nagy ember lelki ismeretességével vágja a társadalom szeme közé.

A forradalom letörése után uralomra jutott kurzus elejtette Móricz Zsigmondot. Elvesztette tagságait az irodalmi társaságokban, bojkottálták műveit. Lehet, hogy ez az üldöztetés változtatta meg irodalmi törekvéseinek irányát vagy talán a kommün túlkapásai ingatták meg benne a baloldali világszemléletbe vetett hitét, de tény, hogy ebben az időben új periódusa kezdődik irodalmi pályafutásának. Egy ideig a mult foglalkoztatja — olyan történelmi regényeket alkot, mint a magyar irodalomban előtte senki — azután visszatér a faluhoz. De most már nem a paraszt érdekli: A Földnélküli Jánosok és a lebbencs-levesen tengődő részesek már csak statiszta szerepet kapnak s helyettük a falu vagy kisváros „értelmisége“ a lecsúszott dzsentri és

a kapaszkodó középosztály kerül előtérbe s evvel elérkeztünk Móricz Zsigmond második arcához. Nem rosszabb megfigyelő most sem. Biztos kézzel boncolgatja a középirtokosság minden nyavalyáját: „Kivilágos virradatig“ áll az „úri muri“; nagy elgondolások, okos tervek, már-már elért eredmények sora belefulladások egy-egy veder borba, mert elúszhat birtok, vagyon, de az ősi „csak azért is“ követeli a jussát. Találkozunk emberbabákkal, akikben a generációkon át tartó eszem-izsom megölt minden akarást, megismerkedünk egy rég elmúlt időkből idementődött különös emberfajta utolsó reprezentánsainak egész lelkivilágával. Másutt egy részeges tanító felesége mutatja be a mindenkitől elfelejtett kispolgárság viszonyait és erkölcsseit, de azt a szívszaggató, könnyes-véres kacagást, mellyel valamikor a tüdővésztes mosónő keresgélte össze a krajcárkáit, hiába keressük: Az író megnőtt, de az ember mintha egy picikét megkurtult volna.

Előttem fekszik Móricz Zsigmond legújabb könyve: Az asszony beleszól. Regény. Athenaeum kiadás 1934.

Ez már pesti történet.

„Vigh Imre egy pesti revolverlap riportere. Egészen fiatalon megnősült s most egy régi bérház szobakonyhás lakásában tengődik kicsi fizetésen. Felesége — ennivaló vidéki menyecske, akit a nagyváros még nem tudott teljesen átformálni, — elhatározza, hogy „beleszól“: nem tűri, hogy férjét kihasználják, követeljen magasabb fizetést, hiszen megdolgozik érte. Az ura közben véletlenül rájön egy valutasi-bolási akcióra, melynek egy képviselő az irányítója s az egész ügyet a nevek említése nélkül szellőzteti lapjában. Kiderül, hogy éppen a kompromitált politikus pénzeli a lapot s a túlbuzgó fiatalember természetesen „röpül“. Az újságíró azonban nem veszi el a fejét,

hanem felkeresi a kötvény-lovag politikai ellenlábását, aki majd háromszoros fizetéssel alkalmazza saját lapjánál. Most már lehet nagyobb lakásba költözni s lehet gyereke is gondolni, ami a kardos menyecske leghőbb vágya“.

Ennyi a regény. Közben azonban megismerkednek egy ősi bérház minden lakójával, akik valamennyien jellegzetes figurái a mai Pestnek. A faluról felszármazott mosónő, aki részeges ura helyett dolgozik a családjáért, a cifra nyomorúságban tengődő „méltóságos“ és családjá kifőzdéből hozatják ugyan az ebédet, de nagy szervizen találatnak, a katonatiszt elhagyott felesége és leányai, akik színésznőnek készülnek, mert ott „szabad szeretőnek lenni“ és „a színpadról a legjobban lehet egy palit megszédíteni“, a tönk szélén álló gyáros, mindannyian élesen megrajzolt, élő, lélegző emberek, akik magukon hordják koruk és városuk bélyegét. A mese cselekmény-szegény ugyan egy kissé, de azért pompás. A regény kereteibe nagyszerűen beilleszkedő epizódokkal kárpótól az író, úgy hogy mire elértünk az utolsó lapig, tudjuk, hogy egy kitűnő író mesterien megírt regényét tartjuk a kezünkben. Mégis csalódást érzünk! Hiába keressük ugyanis azt, amit leginkább szeretnénk találni: A magyar televény fanyar, átható szagát. Ha más írta volna, el lennénk ragadtatva stílusa tömör szépségétől, megfigyelései tarka gazdagságától; de Móricz Zsigmondtól mást is várunk. Hozzászoktunk, hogy úgy tekintünk fel rá, mint valami különös csodára, melyet az ősi magyar róna vetett ki magából, hogy körömszakadtáig tartó csatát vívjon a föld fiainak igazságáért. Benne Petőfi pusztai tölgyét láttuk, melynek gyökerei a föld titokzatos gyomrába fúródnak, a koronája pedig kékes magasságokban terpeszkedik fölének s nem fog rajta se szélvész, se vihar . . . Ebből a regényből azonban

a nagyvárosi polgár beszél hozzánk: Móricz Zsigmond harmadik arca.

Ez a Móricz Zsigmond sem kisebb művész az előbbieknél. Regényeit mindig nyereség lesz olvasni s a nagy

író t ezentúl is ünnepelni fogjuk benne; de megsiratjuk a régi harcos Móricz Zsigmondot, aki húsz valahány esztendővel ezelőtt a magyar mezők rettenetetlen bajnokának indult.

Takács Zoltán

Oswald Spengler :

A döntés évei

(Jahre der Entscheidung. Beck Verlag München, 1933)

Német, német, német. Szelleme, szerzője, olvasói, mert érezzük, nem nekünk szól. A germán akarat, uralkodni vágyás lökte ki ezt a könyvet. A tétlenségre kárhozottat Sziegfriedek forrongó tettvágyát foglalták írásba. Ez a tettvágy teremtette meg a III. birodalmat. Nem a náci-önigazolás, sem a párttoborzás nem szülője e túlfűtött kor eme izzógondolatú termékének. Talán ez a legfőbb érdekessége is. Az új, — a régi, az ősi germán szellem, — a Spengler által oly nagyrabecsült germán „bízvágy“ az, ami bennünket megkap.

Senkinek sem meglepő, hogy Európa a válság óráit éli. Eresztékeiben recseg egész életépítményünk. Összedől, ha újja nem építjük. Ez a germán faj feladata. Friss, erős, egészséges népszellemre vár. A poroszra. Már földrajzi helyzeténél fogva is, Németország — Európa.

Érzi mindenki, hogy Európa már nem a világ ura. Bismarck, Metternich óta nagy államférfiai sincsennek. Európa államai kicsinyes szatócspolitikát űznek. Torzsalkodnak s minden európai összetűzés megláztatja a távoli világ-részek-viselte európai bilincset. Így tör egyre előre Japán, így fog elszakadni India stb. Csak egy menthet meg: Újra világpolitikát űzni, amint a szent Szövetség világuralomra törekedett.

Szellemünk kiszikkadó féiben van. Téveszmék és puhánytanok fertőzték

meg. Ezek: a demokrácia, a békevágy, a felebaráti szeretet, a politikai rövidlátás, a szocializmus, a szabadelvűség. Minden egyenlő a zűrzavarral, a természetellenes étellel, a fejlődés létfeltételének kizárásával.

Az élet a háború. Az ipar — szintén háború, mert a háborús készülődések tették nággyá. A tömeg uralkodik az egyének felett, holott az egyén kell, hogy vezesse a tömeget. Hadsegreg nem, csak egyén vezethet hadsereget. Őrült gondolat az egyenlőség, mert nem vagyunk egyenlők. A szocializmus mindenható vezetői saját céljaik elérésére a folyton növekvő bér és csökkenő munkaidő prédájául dobják a többi osztályokat. Lám a szovjet az 1848-as munkaidőt követeli és azt a bért is adja. Mindezek mellett az 1871—1914-ig lustára hizott Európa még régi álmát alussza. A közelgő válságot megoldottnak véli, ha pár ezer munkást sikerül munkához juttatnia. Oroszország ismét ázsiai lett s manapság két végveszély fenyegeti Európát: az osztályharc és a fajok harca.

A bolsevizmus nyugateurópai találmány. A racionalizmus és a liberalizmus gyümölcse. A ténylegesen megálapodott erők tagadása: az államnak monarchiának, hadseregnek, osztályöntudatnak, birtoknak és a parasztságnak tagadása.

Így a liberalizmus öngyilkossággal egyenlő, mert a politikai fegyverleté-